

Adrian OTOVESCU, *Conservarea identității culturale în mediile de imigranți români din Europa*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013, 332 p.

„A doua componentă a dinamicii demografice este migrația internațională [...] Imigrările au aceeași semnificație cu nașterile, emigrările reprezintă pierderi...” Vladimir Trebici, 1991.

Migrația internațională este unul dintre cele mai ample procese sociale, care influențează viața a miliarde de oameni pe glob și produce influențe puternice asupra identității lor sociale și culturale.

Obiectivul central al lucrării este acela de a cunoaște procesul de conservare a identității culturale în mediile de imigranți români, care, în ultimele două decenii, și-au părăsit propria țară și au ajuns pe teritoriul altor state europene, în special occidentale. Punctul de plecare al demersului științific l-a reprezentat individul, în calitatea lui de membru al grupurilor de imigranți și, implicit, prin asociere, investigarea grupurilor de oameni care au ca element comun existența domiciliului în străinătate.

Au fost parcurse, de asemenea, o serie de obiective specifice, precum: elaborarea unui model de analiză a identității individuale, a identității naționale și a identității culturale; evidențierea trăsăturilor definitorii ale „portretului” cultural al imigranților români; descifrarea transformărilor socioculturale generate de schimbarea rezidenței dintr-o țară în alta și caracterizarea tipurilor descoperite; gradul de respectare a tradițiilor populare românești în contextul multicultural al unor comunități urbane cosmopolite; nivelul de cunoaștere și asimilare a unor elemente specifice din cultura societății de adopție; formarea identităților culturale mixte în grupurile de imigranți etc.

Perspectiva generală de analiză se subsumează orizontului structuralist de gândire, fiind îmbinată, pe ansamblul lucrării, abordarea antropologică și cea sociologică, într-o manieră interdisciplinară. Conceptele fundamentale ale lucrării sunt cele de *comunitate de imigranți*, *identitate culturală* și *identitate românească*, iar scopul efectuării cercetării a fost dublu: teoretic și aplicativ.

Ipoteza centrală de la care s-a pornit în realizarea demersului științific este aceea că, pe ansamblul românilor imigranți, în ultimele două decenii, în diverse țări europene, se păstrează elementele fundamentale ale identității lor naționale: limba, tradițiile, conștiința istoriei, anumite valori reprezentative ale culturii noastre.

Cercetarea de teren a fost realizată prin investigarea a două grupuri de persoane: unul din rândul cetățenilor români aflați pe teritoriul Italiei (145 persoane) și altul, din rândul celor aflați pe teritoriul Angliei (180 persoane). Au fost examinate persoane adulte, plecate în țări străine din motive precum: nevoia de a munci, de a-și întregi familia, de a studia sau de a performa profesional în diferite domenii de activitate.

Pentru realizarea studiului s-a apelat atât la metode cantitative, cât și la metode calitative. Principalele metode de analiză folosite au fost metoda statistică, metoda anchetei de opinie pe bază de chestionar, studiul de caz și metoda biografică, precum și metoda comparativă, metoda tipologică, metoda observației directe.

Lucrarea este structurată în două părți: una, teoretică, necesară clarificărilor conceptuale și cunoașterii diferitelor concepții despre migrație, identitate socială, identitate culturală și, alta, aplicativă, care a permis descifrarea unor date concrete, acumularea de informații necesare pentru elaborarea unor politici publice de susținere a identității comunităților de români din străinătate.

Primul capitol al lucrării evidențiază ponderea și distribuția geografică a emigranților români în lume. Sunt stabilite tipurile de comunități românești din diaspora, precum și tipurile de migrație

ale românilor. De asemenea, sunt precizate conceptele indispensabile cercetării științifice a migrației externe și a problematicii identității culturale.

În cel de-al doilea capitol este examinată, cu ajutorul metodei statistice, evoluția populației, în general, și a populației de imigranți, în special, pe continentul european, punându-se în evidență tendința de creștere a migrației internaționale, în condițiile prelungirii crizei economice mondiale.

În capitolul al treilea sunt definite conceptele de identitate etnică, identitate națională, identitate românească și identitate europeană, în paralel cu stabilirea indicatorilor pe baza cărora vor fi operaționalizate conceptele de identitate națională și identitate românească.

În capitolul al patrulea sunt definite conceptele de identitate culturală și identitate socială. De asemenea, sunt trecute în revistă principalele orientări teoretice existente în literatura de specialitate în legătură cu acest subiect de studiu.

Capitolele cinci și șase sunt consacrate examinării procesului de conservare a identității culturale a românilor din Italia și Anglia, cu accent pe datele recoltate prin intermediul chestionarului, al studiilor de caz și al biografiilor individuale.

În capitolul al șaptelea se evidențiază contribuțiile importante ale unor instituții oficiale ale statului român și ale unor organizații nonguvernamentale la promovarea identității culturale românești în străinătate.

Ultimul capitol ne dezvăluie, prin mijlocirea biografiilor individuale și a exprimării directe, procesul de interiorizare a schimbărilor culturale înregistrate de unii imigranți români, precum și gândurile lor personale legate de experiența migrației în alte țări, diferite de cele supuse investigației.

Proporțiile emigrației românești în lume și problemele pe care le întâmpină comunitățile de români din diferite țări atrag atenția asupra felului în care sunt îndeplinite responsabilitățile de către instituțiile oficiale care se ocupă de promovarea intereselor naționale în politica externă.

Cu o bibliografie diversă și consistentă, lucrarea valorifică în interesul specialiștilor în domenii precum sociologia, antropologia, istoria, arheologia, psihologia, filosofia, etnografia etc. sinteze ample aflate în circulație în spațiul academic și aparținând atât unor personalități ale spațiului românesc (I. Bădescu, D. Gusti, T. Herseni, D. Otovescu, L. Vlăsceanu, C. Zamfir și alții), cât și unor nume bine cunoscute ale cercetării internaționale (E. Durkheim, R. Linton, M. Weber și alții). În egală măsură, lucrarea reprezintă o reală investiție și pentru cititorul de rând, interesat de fenomenul migrației internaționale.

Consider că un asemenea studiu este necesar și deosebit de util, întrucât românii din Italia și Anglia, și în general românii din diaspora, reprezintă cartea de vizită a țării de origine în relațiile interculturale, cu implicații directe în turism, cultură, mediul economic și pe scena politică internațională, iar această lucrare ar putea servi celor care doresc să cunoască cu adevărat românii, care deși și-au părăsit propria țară și au ajuns pe teritoriul altor state europene, păstrează elementele fundamentale ale identității lor naționale: limba, tradițiile, conștiința istoriei, anumite valori reprezentative ale culturii noastre.

Roxana Pleșa

Mariea IONESCU, Simona Maria STĂNESCU, *Politici publice pentru romi. Raport de evaluare a programelor naționale finanțate de Uniunea Europeană pentru incluziunea romilor, București, Editura Pro-Universitaria, 2014, 118 p.*

Lucrarea celor două autoare vine în contextul revizuirii Strategiei Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2014–2020 (Agenția Națională pentru Romi, 2014). Nu este primul efort de sistematizare a politicilor publice/sociale adresate minorității rome. Organizații interguvernamentale, cercetători, ONG-uri rome și nerome, fundații precum și platforme

de cooperare între actorii societății civile la nivel european și național au menținut constant interesul pentru politicile de incluziune adresate minorității rome, în ultimele două decade (vezi Cace și alții, 2014; Cace și alții, 2010; Ionescu, 2010; Ionescu și Cace, 2006; Moisă, 2008; Open Society Institute, 2011; Preoteasa și alții, 2009; Ringold, Orenstein și Wilkens, 2005; Rostas, 2012; Tarnovschi și alții, 2012; World Bank, 2010, 2014; Zamfir, 2014). Volumul este rezultatul unui program de cooperare transnațională privind integrarea/incluziunea activă a romilor în Europa de Sud-Est – PAIRS și vine în contextul transformărilor recente la nivelul politicilor adresate minorității rome.

Pe de o parte, după cele două valuri de aderări din 2004 și 2007, mai multe rapoarte ale instituțiilor europene au cerut găsirea unor soluții comune în politicile de incluziune a romilor, propunând o europeanizare a politicilor pentru romi. De exemplu, Parlamentul European, printr-un număr de rezoluții (2005; 2008; 2010), a cerut Comisiei Europene să propună un cadru european pentru Strategiile Naționale de Incluziune a Romilor (European Commission, 2011), iar Comisia Europeană va elabora rapoarte privind situația romilor din Sud-Estul Europei și impactul instrumentelor de politică asupra incluziunii acestora (European Commission 2004; 2010). Începând cu anul 2008 s-a intensificat numărul întâlnirilor de lucru la nivel înalt pe tema promovării incluziunii romilor, sprijinite de către Comisia Europeană. Primul *summit* a avut loc la Bruxelles în 2008, cel de-al doilea la Cordoba în 2010 și cel de-al treilea, în 2014, tot la Bruxelles. Au participat reprezentanții guvernelor statelor UE, instituțiilor europene, autorităților publice locale și regionale și organizațiilor societății civile. Pe de altă parte, după 2007, mai multe guverne naționale din Occident au declarat migrația acestora o problemă de securitate națională. Expulzări ale romilor români și bulgari au fost înregistrate în Marea Britanie, Germania, Suedia, Danemarca, Finlanda, Italia, Franța, Irlanda, excluzând cetățeni europeni de la legile europene care asigură libera circulație a cetățenilor pe teritoriul UE. Nevoia identificării unor politici comune care să sprijine incluziunea romilor pare să fie, în acest sens, un demers firesc.

Raportul de față își propune același lucru, încercând să „identifice și să analizeze succesele și eșecurile politicilor publice din țările partenere, în vederea identificării punctelor tari și slabe [...] precum și de a formula recomandări actorilor sociali interesați de la nivel european și național în vederea îmbunătățirii programărilor financiare și a strategiilor naționale” (Ionescu și Stănescu, 2014: 19).

Metodologia de lucru utilizată a constat în relevarea indicatorilor sociali care caracterizează situația socioeconomică a romilor, precum și analiza trendurilor și traiectoriilor politicilor publice pentru romi implementate de administrația publică la nivel central sau în parteneriat/de către organizațiile nonguvernamentale, în perioada postsocialistă. Deși situația minorității rome a intrat în atenția autorităților publice naționale și organizațiilor interguvernamentale încă de la începutul anilor '90 – când s-a pus bazele unui cadru legislativ și instituțional, în contextul mai larg al protecției drepturilor minorităților naționale – politici coerente care să se adreseze situației delicate ale acestora s-au cristalizat abia cu începutul noului mileniu. Datorită negocierilor de aderare a statelor din Sud-Estul Europei la UE, instituțiile europene au abordat problematica romă în cadrul mai larg al integrării europene. UE a încurajat guvernele din fostele țări socialiste să dezvolte strategii la nivel național și local ca parte a cerințelor de aderare la UE.

Ulterior, s-au demarcat două tipuri de politici cu impact direct asupra romilor, cele *targetate*, cărora li se adresează în mod direct – Strategiile Naționale de Îmbunătățire/incluziune a romilor (SNIR) (variantele 2001, 2006, 2011 și mai nou, 2014), Deceniul de Incluziune al Romilor, o inițiativă a *Open Society Institute* și a Băncii Mondiale, inițiată pentru perioada 2005–2015, precum și politici integratoare (*mainstream*), ca Planul național anti-sărăcie și promovarea incluziunii sociale, Memorandumul de incluziune socială și programele naționale de dezvoltare.

Implicarea organizațiilor inter-guvernamentale devine vizibilă dacă analizăm sursele de finanțare ale principalelor strategii și programe de îmbunătățire a situației romilor. Luând în considerare cele patru mari direcții de politică publică: SNISR, Deceniul de Incluziune a Romilor (abordări targetate) și PNAInc și PNDR (abordări mainstream), cele două autoare indică, pentru perioada 1997–2011, suma de 313,465, 635 euro, din care 73% (241 151 496) contribuția EU, 14% contribuția BIRD (47 200 000) și 13% contribuția guvernului României (43 469 581) (: 45).

Finanțarea externă pare să fi avut un impact asupra tipurilor de proiecte finanțate. Dacă majoritatea cercetărilor arată lipsa unui loc de muncă și un nivel scăzut de educație drept principale probleme ale minorității rome, cele mai multe proiecte finanțate au vizat lucrări de infrastructură și/sau servicii sociale (Ionescu și Stănescu, 2014: 44).

Pe lângă dezvoltarea politicilor, programelor, măsurilor care au ca țintă directă și indirectă minoritatea romă, o altă transformare importantă în perioada postsocialistă se referă la implicarea minorității rome în politicile care îi vizează direct. Implicarea activă a organizațiilor de reprezentare a romilor în politicile destinate pentru aceștia face parte din efortul european comun de a-i face co-autori la noile narațiuni despre incluziune, integrare și coeziune comunitară. De altfel, capitolul doi al lucrării vizează mecanismele de implementare, cooperare, monitorizare și evaluare a politicilor de incluziune a romilor din România, organizarea structurilor mixte atât pe verticală cât și pe orizontală. Deși sunt specificate structurile mixte formale (grup de lucru interministerial, comisii ministeriale pentru romi, grupul de lucru mixt la nivel local format din reprezentanți ai instituțiilor descentralizate, serviciilor deconcentrate și organizațiilor rome) cu rol în implementarea și monitorizarea politicilor pentru romi (Ionescu și Stănescu, 2014: 54), cele două autoare nu iau în considerare impactul transformărilor structurii instituționale de implementare a politicilor adresate minorității rome. Prin dispersarea responsabilităților între autorități publice centrale, locale (servicii deconcentrate, primării), organizații nonguvernamentale și comunitățile de romi însele, problemele politice și sociale delicate sunt depolitizate, prin scoaterea lor din domeniul politicului și reformularea acestora în limbajul neutru și obiectiv al expertizei și politicilor publice, pe care birocrații din administrație, activiștii romi și experții trebuie să le rezolve. Divizarea Strategiilor naționale de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome, a Deceniului de Incluziune a Romilor în domeniul de intervenție, planuri de acțiune, măsuri cu indicatori și bugete reprezintă o transformare a politicilor de intervenție într-un proces tehnic, birocratic-administrativ care, așa cum arată și analiza din raportul de față, eșuează, de cele mai multe ori, în a-și atinge obiectivele.

Implicarea organizațiile nonguvernamentale, deși a crescut vizibilitatea proiectelor pentru romi, nu a avut întotdeauna impactul scontat. Intervențiile acestora au loc pe termen scurt, nu par a fi sustenabile, „problema globală rămânând în cea mai mare parte nerezolvată” (Ionescu și Stănescu, 2014: 55). În lipsa unui fond național destinat acestora, cele mai multe s-au îndreptat spre proiectele finanțate extern. Astfel, „preocupate să răspundă birocrației managementului acestor fonduri, atenția lor nu s-a mai concentrat pe modul de cheltuire a sumelor de către cei dezavantajați, sau a impactului fondurilor alocate minorității romilor ca grup țintă din proiectele acestora, ci pe implementarea proiectelor contractate conform procedurilor administrative” (idem: 55). Organizațiile nonguvernamentale au fost consultate atât în perioada elaborării primei Strategii (2001–2010), cât și a actualei strategii (2011–2020), invitate în Comitetul Consultativ al ANR, oferind recomandări în comisiile de specialitate specifice domeniilor de acțiune ale strategiei.

Concluziile raportului sunt mai degrabă pesimiste. Dincolo de discursul retoric al eficientizării politicilor publice și participării active a romilor în politicile adresate acestora, lipsa predictibilității surselor de finanțare, a impactului economic al acestor politici a determinat apelarea la surse externe, pentru programe de intervenție pe termen scurt, „problema globală rămâne în cea mai mare parte nerezolvată” (Ionescu și Stănescu, 2014: 59). Deși în perioada de pre-aderare au fost implementate multe proiecte de tipul activităților generatoare de venit, acestea nu pot fi sustenabile (ca în cazul tuturor proiectelor finanțate extern) fără implicarea autorităților publice locale

Ultima parte a raportului prezintă principalele reglementări internaționale și naționale în domeniul incluziunii romilor, designul instituțional care pune în aplicare politicile pentru romi precum și principalele puncte tari și slabe ale strategiilor din cele șase țări incluse în raport: Bulgaria, Ungaria, România, Albania, Italia, Republica Serbia. Demersul este unul comparativ și are în vedere principalele acțiuni și măsuri pe care strategiile de incluziune în cele șase țări le au în vedere prin intermediul planurilor de acțiune, în vederea reducerii decalajelor față de populația majoritară în domeniile prioritare de intervenție. Recomandările raportului pentru îmbunătățirea incluziunii romilor în țările PAIRS din Sud-Estul Europei includ o mai bună coordonare eficientă între abordările de timp *targeting* și *mainstream*; îmbunătățirea coordonării instituționale între structurile centrale și cele locale cu rol în

implementarea de politici pentru romi; îmbunătățirea mecanismelor de evaluare, monitorizare și raportare, precum și împuternicirea comunităților rome prin politici incluzive care privesc îmbunătățirea situației socioeconomice și creșterea calității vieții (Ionescu și Stănescu, 2014: 113).

Deși lucrarea reprezintă o sinteză a politicilor publice pentru romi din perioada post-decembristă, a principalelor programe de intervenție și de finanțare a politicilor în cei 13 ani de politică publică, nu analizează și impactul la nivelul comunităților a acestor politici, excluziunea simbolică și socioeconomică a romilor, ce pot fi studiate prin intermediul unor cercetări de teren etnografice, ce trec dincolo de dihotomiile plan – implementare, intenție – realizare, succes – eșec.

BIBLIOGRAFIE

- Cace, S., Preoteasa, A. M., Tomescu, C., Stănescu, S. M., (coord.), *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi. Diagnoza factorilor care influențează nivelul de ocupare la populația de romi din România*, București, Editura Expert, 2010.
- Cace, S., Neagu, G., Raț, C., Ivăsiuc, A., *Politici de incluziune a romilor în statele membre ale Uniunii Europene*, București, Institutul European din România, 2014.
- Ionescu, M., Cace, S., *Public Policies for Roma. Evolutions and Perspectives*, București, Expert Publishing, 2006.
- Ionescu, M., Romii ca minoritate națională în România, în perioada 2004–2007, în Zamfir, C., Stănescu, S. M., Briciu, C., *Politici de incluziune socială în perioada de criză economică*, București, Expert, 2010, pp. 168–184.
- Ionescu, M., Stănescu, S. M., *Politici publice pentru romi. Raport de evaluare a programelor naționale finanțate de Uniunea Europeană pentru incluziunea romilor*, București, Editura Pro Universitaria, 2014.
- Moisă, F., Politici publice pentru romi, în Salat, L., *Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată*, Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2008, pp. 235–249.
- Zamfir, C., *Evaluarea capacității Agenției Naționale pentru Romi*, București, Editura Pro Universitaria, 2014.
- *** Agenția Națională pentru Romi, *Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2014–2020*, București, Agenția Națională pentru Romi, 2014.
- *** European Commission, *An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020*, Bruxelles, European Commission, 2011.
- *** European Parliament, *European Parliament Resolution on the Situation of the Roma in the European Union*, Bruxelles, European Parliament, 2005.
- *** European Parliament, *European Parliament Resolution on a European strategy on the Roma*, Bruxelles, European Parliament, 2008.
- *** European Parliament, *Situation of the Roma people in Europe. European Parliament resolution on the situation of Roma and on freedom of movement in the European Union*, Bruxelles, European Parliament, 2010.
- *** Open Society Institute, *EU Policies for Roma Inclusion*, 2011, disponibil la <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/2011-07%2520EU%2520Roma%2520Inclusion%2520Policies%2520final.pdf>.
- *** World Bank, *Diagnostics and policy advice for supporting Roma inclusion in Romania*, Washinton, The International Bank for Reconstruction and Development, 2014.
- *** World Bank, *Roma Inclusion: An Economic Opportunity for Bulgaria, Czech Republic, Romania and Serbia. Policy Note*, Washinton, World Bank, 2010.

Ionuț-Marian Anghel